

U ZEMLJI MORLOKA

Kakva bi konsternacija nastupila kad bi poljski premijer umesto što bi povikao „a sada da igramo fucu“ promišljeno izjavio „a sad ajmo u knjižaru“?

Ovaj tekst sam pisao rukom, što je bilo pravi izazov.

Godinama nisam ručno pisao ovako dug tekst, na tronedeljni odmor namerno nisam poneo laptop, zadrt, tri nedelje nisam zavirivao na internet, s perverznom uživanjem nisam proveravao tri nedelje elektronsku poštu, umesto da je proveravam tri puta dnevno.

Boreći se sa ručnim ispisivanjem ovih rečenica u svesku na linije, shvatio sam da se u škole moraju vratiti časovi kaligrafije. Svaki učenik treba da zna da se vešto služi kompjuterom, ajfonom, ajpodom, smartfonom – a sa prenošenjem kovitlaca svojih misli na papir ima, rekao bih, sve veći problem. Ovde se prisetih pesme američkog pank sastava *Bad Religion* „21st Century Digital Boy“ s refrenom: „I’m a 21st century digital boy, I don’t know how to read, but I’ve got a lot of toys.“

Razume se da sam se posle povratka sa odmora vratio pisanju na laptopu. Pa ipak, taj trening ruke shodno staromodnoj metodi zapisivanja pokazao se vrlo inspirativan. Primećio sam da što se svet više digitalizuje, ja sam sve analogniji. Nije to nikakav moj hir, nego više lični otpor, pojedinačni *resistance*, donekle, možda, idiotski, ali barem je moj. Veština ručnog pisanja danas je jednako suvišna kao talenat za sklapanje maketa brodova ili aviona, ima u tome nečeg plemenitog, ili bar plemenito manijakalnog. Ručno pisanje u vreme kompjuterskih editora tekstova takođe nije ništa drugo do plemenita manijakalnost, koja dodatno razvija sposobnost preciziranja vlastitih misli.

Uopšte uzev, sve više me privlače izlišne veštine, kao što je čitanje romana iz ranga klasičke, povratak starim knjigama ili nadoknađivanje nedostataka u erudiciji retkoj kao sito. Šta će nekome klasični romani, šta će kome potraga za izgubljenim vremenom kad naše vreme (koje se stalno kompresuje) jedino zavređuje ono što je aktuelno.

Živimo, dakle, u primatu sadašnjosti, a ta sadašnjost u koju se tako mnogo angažujemo svakog dana, nije ništa drugo do podmukla neodložnost koja je, istini za volju, potpuno nevažna. Kakva prošlost, šta će nam prošlost, u obzir dolazi samo ovo „ovde“ i „sada“, računajući se samo TV program uživo. Sve što je prošlo, i čak sve što će doći, sa tom svojom neodložnošću – bleđi, potpuno. Živimo u teroru neodložnosti.

U politici se to najbolje vidi, ne postoje nikakve ideje (koje se većinom povezuju sa ideologijama, a one su, znamo to, iskompromitovane). Politika, koja se neprekidno dešava, i to „uživo“, uopšte nije prava politika, nego izmišljena vrsta rasonode *infotainment*. To je politika neodložnosti, lišena smisla i ideja, značenja, pravih političkih programa, to je isključivo neprekidna borba za bolju neodložnost.

Pobeđuje neodložna politika, postpolitika, pseudopolitika, politika kao televizijska zabava i politika kao izvor radosti, politika kao masovna kultura, političari pak, stekavši status

selebritija, spremni su na svakakvu budalaštinu i kretenisanje samo da ne silaze sa TV ekrana. Političari su danas, pre svega, opsenari i klovnovi putujućeg cirkusa koji krstari od jedne do druge TV stanice.

Kulturi, toj ubogoj rođaci u velikom svetu političara i selebritija, preostala je još jedino uloga spremačice, da pere podove skupštinskih hodnika i televizijskih studija. Niko se njome neće baktati, jer suština kulture je u tome što njeno dejstvovanje ne podrazumeva neodložnost; kulturi su potrebni vreme i razmišljanje, a te dve vrednosti su iz kraljevstva neodložnosti ostale totalno isključene.

Književnost, umetnost, pozorište, kakve žalosne reči, kakve jalove aktivnosti, kakve postidne profesije. Sem toga bavljene umetnošću, književnošću, pozorištem, ipak iziskuje neke kompetentnosti, a kompetencije su breme za čoveka koji u kraljevstvu neodložnosti želi da postigne svoj neodložni uspeh. Nekompetencija je danas propusnica za slavu, što je čovek nekompetentniji, neobrazovaniji, brže govori nego što misli, tim bolje.

Kompetentan čovek je po svojoj prirodi dosadan, jer govori zamršeno i gomila sumnje; imati sumnje, vagati reči, videti razne nijanse sive – savršeno je samoubistvo.

Možeš biti poslanik u Skupštini i politikolog po obrazovanju a da nemaš pojma šta je Konvent Seniora, ni kako izgleda kineska zastava, očekujući na njoj srp i čekić. Možeš, i te kako, da bez elementarnog znanja prolaziš kao poslanik politikolog, to ti uopšte neće umanjiti popularnost, niti će te zbog toga manje intervjuisati novinari i manje uporno pozivati u TV studio.

Možeš biti poslanik desničarske, patriotske partije i ne znati koliko dugo je trajao Varšavski ustanak. Možeš biti predstavnik naroda u Sejmu i nemati pojma kada je objavljeno ratno stanje. Možeš, još kako!

Može? Tako čak i treba! Možeš da se prolupavaš, u nastavcima kompromituješ, jer tada postojiš još više, bitno je samo to da si prisutan u medijima, nevažno u kom kontekstu, možeš biti u medijima kao neobrazovani tupson, suština je u medijima, ostalo se ne računa.

Nekompetencija i glupost danas su postale stožerne vrline.

* * *

Čitanje knjiga u Poljskoj postaje sve ekskluzivnija zabava čudaka, možda čak i životnih luzera, pošto ne donosi nikakve sagledive materijalne koristi. Kupovanje i čitanje knjiga domen je – možda iznenađujuće – bogatih društava. Što je zemlja bogatija, građani radije pohode knjižare, a manje bogati – biblioteke. Naše društvo, daleko od blagostanja nemačkog, francuskog ili skandinavskog društva, ipak se sukcesivno već 20 godina bogati. Istovremeno, nivo čitalaca sukcesivno pada – što je Poljak bogatiji, manje je knjigama naklonjen. Još nedavno su tražili objašnjenje ovakvog trenda u aspiracijama društva, da se pre svega podmire svoje osnovne potrebe, da se kupi nov televizor, nov automobil, novi kućni aparati. Ali kad su već svi kupili nove televizore, veš-mašine, frižidere, uopšte nisu pojurili u knjižare, već su zato rado menjali televizore za nove modele, za LCD ekrane, i sl. Uskoro ćemo imati društvo analfabeta, ali zato s najnovijom generacijom televizora.

Zajednica nerefleksivnih Morloka koji se hrane masovnom kulturom, koja s kulturom ima zajedničkog koliko i fizičko obrazovanje sa književnošću

Sećate li se Morloka? To su oni negativni junaci romana Herberta Džordža Velsa *Vremeplov* iz 1895. Narator je Putnik kroz vreme koji pomoću pomenute mašine kreće u budućnost da vidi kako će jednom izgledati Zemlja. Sleće 802701. godine u okolinu današnjeg Londona i zatiče strašnu budućnost naše planete. Ljudska rasa se degenerisala i podelila na dve vrste – Morloke i Eloje.

Eloje su radosna, nasmejana, naivna stvorenja koja vole sunce i igraju i pevaju, Morloci žive pod zemljom u totalnom mraku, nit su majmuni, niti velika gamad. Formalno su tehnološki napredniji, služe se mašinama, ali su kanibali i hrane se Elojama na koje noću nasrću. Boje se svetlosti i vatre, samo u mraku funkcionišu. Ne poseduju nikakve kulturne aspiracije, traže samo meso Eloja. U izveštaju Putnika kroz vreme, to su ličnosti i fizički i mentalno odvratne. Morloci ostaju u stalnom kontaktu sa mašinama kojima je, uprkos svemu, potrebno i malo inteligencije. Osim obične rutine, za razliku od podsunčanih bića, sačuvali su u sebi više preduzimljivosti nego čovečnosti. Kad im ponestane hrane, polaze vođeni glasom instinkta. Ključna fraza je „više preduzimljivosti nego čovečnosti“.

Reč „preduzetnik“ napravila je veliku karijeru u Poljskoj poslednjih dvadeset godina. Sve treba da bude tako konstruisano kako bi samo olakšalo funkcionisanje „preduzetnicima“. Preduzimljiv čovek uzdignut je na pijedestal u Poljskoj, poslednje dve dekade naše istorije to je neprekidni slavopoj preduzetnicima, jer oni pokreću razvoj naše zemlje.

Prezir prema slabo preduzimljivim ljudima koji se bave tako suvišnom delatnošću kao što je kultura postala je odlika čitave političke klase, kao i velikog dela medija i publicista. U tom svetu čak je i sitni preduzetnik daleko vredniji od, recimo, književnog prevodioca, esejiste, dramskog pisca. Preduzetnik može da bude vlasnik velike fabrike, biznismen, ali i prodavac na fudbalskom stadionu, ili prodavac kineskih potkošulja sa bazara. On je preduzetnik, njemu pripada pravo da prodaje potkošulje gde god mu se dopada.

Preduzetnik je danas većito nezadovoljan predstavnik klase skorojevića. Poljsku srednju klasu danas čine uglavnom čifte pretežno lišene kulturnih aspiracija, koji nikad neće postati građanstvo po uzoru na zapadna društva. U Poljskoj nikad nije bilo pravog građanstva, postojala je samo reč „građanstvo“ s pežorativnim prizvukom. U zemljama u kojima postoji snažna građanska tradicija, u Nemačkoj ili u Češkoj, čitalaštvo doseže 80%.

U Poljskoj, zemlji po svojoj tradiciji seljačkoj, prema poslednjim istraživanjima, 56% građana nije se latilo nijedne knjige.

Seljak i preduzetnik – to su dve stalno nezadovoljne kaste koje neprestano nešto traže, neprekidno neke olakšice, koje se predstavljaju kao da nemaju nikakve druge aspiracije sem bogaćenja. I upravo zato to su kaste koje su glavni beneficijenti promena u Poljskoj posle 1989. godine.

Ne možemo više skrivati: čiftinsko smo društvo. „Preduzetnik“ prezire sve aktivnosti koje mu ne donose neposrednu korist.

Krajnje je vreme da se napokon oprostimo s tim mitom Poljaka kao naroda kome je kultura, čak „narodna kultura“ nekakva vrednost. Više je nego jasno da smo stvoreni za druge stvari, ostvarujemo se u svojim biznisima, a ne u duhovnim uzdizanjima, sem ako to

nisu patriotska uzdizanja vezana za neki traumatičan istorijski ili sportski događaj, kao što je bila poslednja Olimpijada, Euro 2012. I sa sportom je red da se pozdravimo. Kao što nisu za kulturu, Poljaci ni za sport nisu stvoreni, njihova sudbina je pre rmbačenje, to je ono što ih ispunjava, što uostalom, ruši još jedan stereotip prekrasnih slovenskih duhova.

Ova godina, godina žalosnih poraza poljskih sportista, gubitnika fudbalera Euro 2012, ženirajući pad odbojkaša na olimpijadi, i uopšte, jedna velika londonska kompromitacija, treba da nas osvesti da vrhunski sport nije prirodna sredina Poljaka, kao što nisu ni knjižara, biblioteka, pozorišna dvorana, čak ni kino-sala. Prirodna sredina Poljaka jeste bazar, hipermarket, gril i kauč ispred televizora.

Redosled događaja obično je isti: najpre nacionalno intenziviranje, entuzijazam, očekivanje – ne samo nerealno, nego potpuno iracionalno – neobičnog uspeha, pumpanje balona velikih očekivanja, čime se bave iznad svega mediji koji upravo treba da sačuvaju ostatke razuma. Setimo se šta su pisale novine pre olimpijade o poljskim odbojkašima: naši još nikad nisu bili tako jaki! Nikad nisu bili tako uigrani i mobilisani! Oni više jednostavno ne umeju da gube! Oni su teško zavisni od pobeda! Bugare će pojesti za doručak! A kasnije je nastupio klasičan tok poraza, sramni poraz od slabe Australije, klasične ispovesti neostvarenih nacionalnih junaka, da nemaju pojma šta se desilo, ne znaju zašto je to tako ispalo, spektakularno slabi protivnik previsoko nam je postavio prečku, izuzetno slab protivnik pokazao se ponovo za nas moćan. I na kraju istorijski slom od Rusa, koji uvek nosi sa sobom druga, vansportska značenja. Prštale su lažne rečenice o nekim „mentalnim pobednicima“, Poljaci imaju u sebi jednom za svagda kodiranu „mentalnost gubitnika“. I to se ne odnosi samo na sport. Poraz od Rusije upisuje se generalno u poljski kompleks prema Rusiji, u strah od Rusije, u uverenje da istorijsko poslanje Rusa jeste da nas stalno štiraju, a naš fatum je da od Rusa stalno dobijamo u to naše nesrećno, izmučeno poljsko dupe.

Karakteristična je prva slika koja pokazuje stanje posle poraza od Rusa: odbojkaši u zagrljajima svojih žena i devojaka, one grle i teše pobeđene momke koje su razguzili ruski momci veći od njih. Naši momci, koji su prethodno pokazivali mišiće, morali su da priznaju prvenstvo drugih momaka iz susednog dvorišta, i pobeđeni, pošli su da se isplaću u zagrljajima poljskih devojaka.

Kako je to žalosna slika bila. Jednako žalosna kao idiotska pesma „Poljaci, ništa se nije desilo“, pesma čiju fenomenalnu karijeru nisam u stanju da shvatim, jedino objašnjenje mi se čini to da se poljski narod toliko pomirio sa neprekidnim porazima, tako je srastao s porazima, tako navikao da obeležava godišnjice nacionalnih poraza, da to na perverzan način prelazi u preimućstvo poraza nad pobedom. U najvažnijim trenucima poljski sportisti uvek iznevere, obično pri tom nemaju blagog pojma zašto su podbacili, iz potpuno nejasnih razloga osećaju se čak prevareni time što protivnici nisu pred njima na igralištu pali, kako to biva u dvorištu – žestok, ponižavajući lom doživljavaju kao izuzetno nepravedan, ali tome se ne pridružuje bilo kakva refleksija.

* * *

Odmah posle završene olimpijade u svim francuskim novinama pojavila se velika slika francuske reprezentacije u rukometu, koja je osvojila zlatnu medalju u Londonu. Veliki francuski rukometaši vozili su se u otvorenom autobusu u pozadini Trijumfalne kapije.

Kad bi poljski fudbaleri ili odbojkaši osvojili zlatnu medalju, u pozadini kakvog varšavskog spomenika bi trebalo da prođu u trijumfalnoj rundi? U pozadini spomenika Varšavskog ustanka? U pozadini spomenika deponovanim žrtvama na Istok? Pred grobom neznanog junaka? Preko trga transportovanih u Sibir? U Poljskoj nema mesta ni za kakve trijumfalne kapije, ima mesta samo za spomenike porazu. Možda je krajnje vreme da se izgradi neki veliki spomenik poljskim sportistima? Iako ti neprestani porazi i kompromitacije svaki čas vraćaju jačanje nacionalnog entuzijazma i veru u još jedno čudo.

To religijsko i mističko razmišljanje da poročni gubitnici mogu da se uznesu na neke olimpijske visine, mišljenje je lišeno bilo kakvih simptoma racionalnosti. I uprkos svim dokazima da fudbal treba u Poljskoj da bude elitna disciplina, on i dalje ostaje najpopularniji sport, a premijer Donald Tusk uporno epatira svojom fascinacijom fudbalom.

Opozicioni mediji obožavaju da zadirkuju premijera Tuska kako on voli katkad da „igra fucu“. To igranje fuce moglo bi svedočiti o totalnoj Tuskovoj infantilnosti, ili o tome da neprekidnoj borbi za bolju budućnost Poljske on pretpostavlja bezbrižno pikanje na igralištu.

Totalni promašaj od argumenta koji svedoči o tome da su ti „nepokorni autori“ potpuno odvojeni od stvarnosti. Premijer je skroz u pravu kad eksponira svoju ljubav prema fuci. Bolje da pomislimo do kakve bi konsternacije došlo kad bi premijer umesto pokliča: „A sad da igramo fucu“, povikao: „A sad hajmo u knjižaru.“

Tada bi narod zaključio da je premijer infantilna i neodgovorna, odlaziti u knjižaru u zemlji Morloka manifestacija je totalnog gubitništva, u knjižare idu samo Eloje, a šta rade s Elojama u svetu Morloka, to dobro znamo.

* * *

Poljski premijer u knjižari? To bi bila totalna kompromitacija položaja, premijer koji dangubi u čitanju odlikuje slabog premijera, „inteligentića“ u svetu „preduzetnika“, u zemlji Morloka to je prava invektiva. Statistički Poljak čita pola knjige godišnje, i jednom godišnje odlazi u bioskop. U taj okvir polovine knjige ulaze romani Paola Koelja, turistički vodiči i kuvari. Statističkom Morloku potrebno je dve godine da se nosi sa jednom knjigom Paola Koelja. A to uopšte nije teška lektira. Prirodno, Morlok noći i dane provodi ispred televizora, najzad, pravi svet danas postoji isključivo na televiziji, ono čega nema na televiziji jednostavno ne postoji, a kad već ne postoji, što bismo se njime zamajavali. Bog je umro onog dana kad je izmišljena televizija.

U pomenutoj Francuskoj dve fenomenalne komedije okupile su po dvadeset miliona gledalaca: „Dobrodošli u Ch’tis“ i „Nedodirljivi“. Imajući u vidu da je Francuza 60 miliona, a Poljaka 38 miliona, sjajni poljski film trebalo bi da okupi kod nas manje-više 15 miliona gledalaca. Danas je čak i milion ljudi u bioskopu na dobrom poljskom filmu pusto maštanje. O knjigama da i ne govorimo. U istoj toj Francuskoj, *Elementarne čestice* Mišela Uelbeka ili knjiga *Dobronamerni* Džonatana Litela – oba naslova su bila prodana u po milion primeraka.

Kad bi se iz nerazumljivih povoda pokazalo da je u Poljskoj milion ljudi kupilo neki roman, to bi značilo da se, jednostavno, više ne nalazimo na teritoriji Poljske. Francuza je dvadeset miliona više i imaju snažnu kulturnu tradiciju i snobovsko građanstvo koje, kao i Nemci, smatraju da su dužni da se upoznaju sa novim filmovima i romanima. Zamislimo

samo da nov roman, recimo, Vjeslava Mišlivskog kupuje pedeset hiljada čitalaca. Čista fantazija! U Poljskoj, jednostavno, nema toliko čitalaca.

* * *

Nema šta da se zavaravamo, da kršimo ruke ni uvodimo ambiciozne programe za promocije čitalaštva. Morloci, kao što se zna, žive u podzemlju i gotovo su sasvim slepi, dakle, čitanje im predstavlja ogromnu poteškoću, razumevanje toga što su pročitali totalno ih prerasta, a štaviše – nije im ni za šta potrebno. Morloci love isključivo pravu hranu, a ne nekakvo naduvano „duhovno jestivo“.

Neka knjige čitaju Eloje. Uostalom, pre ili kasnije sve ćemo ih pohvatati i pojesti.

*(Sa poljskog prevela **Milica Markić**)*